

SIMONA KOSTANJŠEK BRGLEZ

BRUTALNO UNIČENA STENSKA SLIKA JANEZA VIDICA V MARIBORU

Pred štirimi leti sem v okviru terenskega dela za disertacijo na Gosposki ulici v Mariboru po naključju odkrila monumentalno stensko sliko z motivom žvrgolečih ptic v stiliziranih drevnih krošnjah Janeza Vidica. Prispevek o njej je bil objavljen v *Umetnostni kroniki*.¹ V njem je bila postavljena domneva, da so sliko prekrili z debelim slojem novega ometa, tako je bilo namreč videti skozi izložbeno okno, dejanskega stanja pa ni bilo mogoče preveriti.² Pred nekaj tedni se je pokazalo, da ne gre za nov omet, ampak da so pred obstoječo steno s sliko pozidali še eno steno. Z njeno odstranitvijo pa nismo zagledali petindvajsetih kvadratnih metrov velikega Vidičevega pravilničnega gozda, kot smo pričakovali, ampak le fragmente tega, predvsem pa (pre)veliko površino brutalno in povsem uničenega umetniškega dela.

Janez Vidic je eden vidnejših predstavnikov likovne umetnosti druge polovice 20. stoletja v severovzhodni Sloveniji in eden najbolj znanih slovenskih ilustratorjev svojega časa. Rodil se je 8. februarja 1923 v Ljubljani, tam je na Akademiji upodablajočih umetnosti leta 1950 zaključil študij slikarstva, leta 1952 pa še specialko za zidno slikarstvo. Po študiju je bil štiri leta zaposlen kot likovni pedagog na gimnaziji v Slovenski Bistrici (1952–1956), od leta 1956 pa je bil vse do upokojitve leta 1973 tehnični urednik Založbe Obzorja v Mariboru.³ Zadnjih trideset let je bil razpet med mestom, kjer je imel na Krekovi ulici dom z ateljejem, in podeželjem, kjer je na Dragotinskem bregu v Slovenskih goricah v idili kmečkega okolja črpal snov za ustvarjanje. Umril je 19. maja 1996 v Mariboru. Vidic je ustvaril izjemno obsežen ter z vidika tehnike in motivov raznolik opus. Ilustriral je preko sto knjižnih del (linorez, gvaš, perorisba idr.), naredil približno trideset monumentalnih del (stenske slike, sgrafito, praskanke, slike na lesenit) za šole, gospodarske, trgovske, športne, zdravstvene in druge objekte, pomemben del opusa predstavljajo slike na steklo, dopolnjujejo pa ga številna štafelajna dela, vitraji, lutke in scene ter kipi. Za svoje delo je prejel več nagrad in odlikovanj.⁴

¹ Simona KOSTANJŠEK BRGLEZ, *Brisanje likovne zapuščine Janeza Vidica v Mariboru*, *Umetnostna kronika*, 46, 2015, str. 30–38.

² Probanka, tedanja lastnica stavbe, se namreč ni odzvala na prošnje za ogled prostora.

³ Sergej VRIŠER, Vidic Janez, *Slovenski biografski leksikon*, Ljubljana 1928, str. 438–439.

⁴ Za seznam del, biografijo, nagrade gl. Sergej VRIŠER, *Janez Vidic*, Maribor 1984; Andreja RAKOVEC, Janez Vidic, Osebnosti, Likovna umetnost v prostoru mesta Maribor, <http://www.mariborart.si/osebnost/-/article-display/janez-vidic> (3. 3. 2019); Umetnostna galerija Maribor, Janez Vidic, osebnostna mapa umetnika, kartoni umetnikov; zapuščina Janeza Vidica (skrbnik arhiva Luka Vidic).

Podpis umetnika Janeza Vidica na levi polovici krajše stene, 1966, Gosposka ulica 23, Maribor (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Stenska slika na Gosposki ulici v Mariboru je (bila) ena največjih tovrstnih Vidičevih slik. Dostop do nje je pred nekaj tedni omogočila nova lastnica stavbe.⁵ Vsi v nadaljevanju predstavljeni restavratorsko-konservatorski posegi na sliki so bili izvedeni v mesecu februarju. Bine Kovačič, restavrator iz mariborske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), je v prvi fazi izvedel sondo, s katero se je preverjalo, ali je za novo postavljeno steno slika še ohranjena. Sonda je bila izvedena na krajši steni, ugotovljeno je bilo, da je med steno in sliko dva centimetra prostora, vmes pa je za-

ščitna folija. Ker se je za prvim odstranjenim kvadratnim metrom novega zidu pokazala tako rekoč nedotaknjena slika, je bila sprejeta odločitev, da se prekrivna stena v celoti odstrani.⁶ Vsak na novo odstranjeni tekoči meter pa je bil povod za vedno večje ogorčenje. Umetniško delo je bilo namreč pred postavitvijo stene brutalno uničeno. Približno dve tretjini umetniškega dela na mavčnem nosilcu so kos za kosom odrezali s stene – sledovi rezalnika so na ometu jasno vidni – nekaj partij v zgornjem delu pa so še dodatno stolkli s kladivi. Kdaj so tako grobo posegli v delo, ni znano, domnevno pa se je to zgodilo v prvi polovici devetdesetih let, malo preden oziroma ko je stavba prešla v last Probanke.⁷

Na podlagi fragmentov lahko delno korigiramo in nadgradimo ugotovitve iz leta 2015. Za odstranjenim delom sekundarne stene se je poleg umetnikovega podpisa pokazala letnica nastanka, 1966. Naročnik je bilo trgovsko podjetje Zarja, ki je 26. oktobra tega leta na vogalu Gosposke ulice in ulice 10. oktobra odprlo novo prodajalno čevljev Košuta.⁸ V prostoru s stensko sliko je bil otroški oddelek; kot je dan pred otvoritvijo zapisal poročevalec v *Večeru*, je »za prijetnejše vzdušje v tem kotičku z veliko fresko poskrbel akad. slikar Janez Vidic«. ⁹ Teden dni

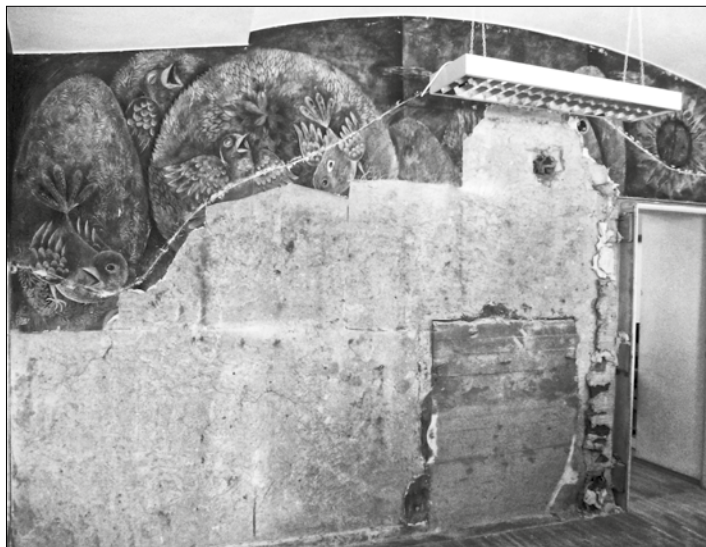
⁵ V stavbi trenutno potekajo obnovitvena dela, namembnost prostora, v katerem je umetniško delo, še ni znana.

⁶ Steno sta prostovoljno odstranila Bine Kovačič in Gorazd Gerlič iz ZVKDS, območna enota Maribor, odvoz ostankov je organiziral Mariborčan Janez Jemec; na njegovo prošnjo se je odzvalo podjetje Snaga, ki je brezplačno odpeljalo približno štiri kubične metre odpadnega materiala.

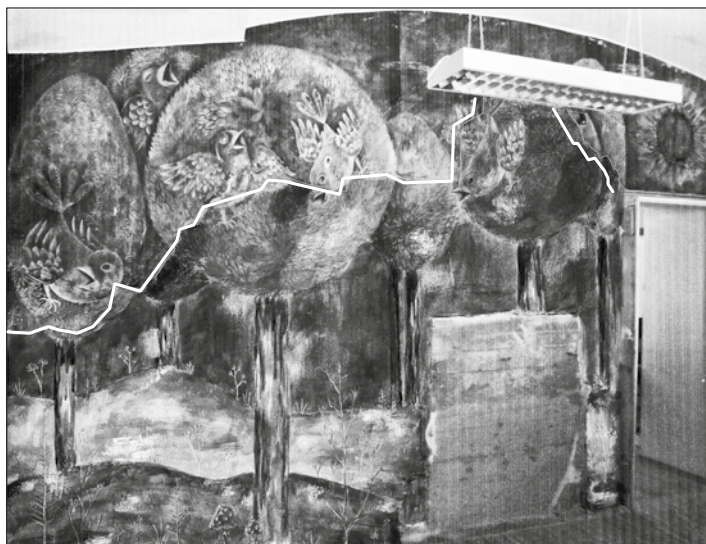
⁷ Iz dokumentacije ZVKDS je razvidno, da je Probanka v letih 1993 in 1994 vročila nekaj vlog za obnovitvena dela na zunanjsčini in strehi stavbe, medtem ko kakršnihkoli dokumentov o predvidenih ali izvedenih posegih v notranjsčini v arhivu ZVKDS ne najdemo.

⁸ Maribor dobi novo prodajalno čevljev. Košuta v Mariboru, *Večer*, 22/248, 25. 10. 1966, str. 4.

⁹ Maribor dobi 1966 (op. 8), str. 4. Drugi prostori so bili namenjeni čevljem za odrasle, v novi prodajalni pa je bil tudi poseben oddelek za usnjeno galanterijo, kovčke, torbice, pasove, rokavice. Fotografija, ki je bila posneta ob otvoritvi trgovine Košuta in objavljena v *Večeru*, kaže, da imamo v tej stavbi opraviti vsaj še z enim uničenim ali izginulim umetniškim delom, gl. Salon čevljev Košuta odprt, *Večer*, 22/250, 27. 10. 1966, str. 4.

Ostanki stenske slike Janeza Vidica na daljši steni, Gosposka ulica 23, Maribor (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Poskus rekonstrukcije na osnovi ohranjenih fragmentov, sočasnih in motivno sorodnih del (Simona Kostanjšek Brglez, 2019)

kasneje so v *Večeru* Košuto označili za najlepšo mariborsko trgovino čevljev.¹⁰ Fotografski posnetki dela (še) niso v razvidu, na osnovi ohranjenih fragmentov in nedavnih restavratorskih posegov pa lahko zapišemo nekaj več o motivu in tehniki dela.

Z vidika materiala oziroma tehnike gre za precej neobičajno stensko delo; najprej so bile na grob omet nameščene predhodno pripravljene – najverjetneje v kalupih – pravokotne mavčne plošče debeline treh centimetrov. Tako pripravljeno mavčno podlago (alabaster) je umetnik

¹⁰ Denar gre mimo, *Večer*, 22/255, 3. 11. 1966, str. 4.

koloriral, nato je z nožki oziroma rezbarskimi dleti vpraskal motive, vpraskane dele oziroma linije pa je ponekod pustil nedotaknjene, da jasno vidimo belino mavca, na drugih mestih pa jih je še obarval. Uporabil je barve na oljni osnovi, celotno stensko sliko pa je prevlekel s tanko voščeno prevleko. V zadnji fazi je nekatere dele pozlatil – partije pozlate so zelo značilne tudi za druga tovrstna Vidičeva dela – in sicer je na zlatilno mleko položil zlate lističe.¹¹

Kar zadeva motiviko, gre za visoka drevesa s stiliziranimi drevesnimi krošnjami, po katerih posedajo prav tako stilizirani žvrgoleči ptiči, v prvem planu so trava, rože, vejevje, golo grmičevje, gozdne živali in mušnice, v drugem planu pa griči.¹² Opusteli spodnji vegetabilni del je zgornjemu, barvitemu, bujno zelenemu nasproten, zato se zdi, da je umetnik naslikal spečo, mrtvo, zimsko in prebujajočo se oziroma že prebujeno pomladno naravo »v enem«. Poleg vzdušja zime in pomladi je Vidic »pričaral« vzdušje jutranje in večerne zarje;¹³ na rdečkastem nebu je na krajši steni upodobil luno in zvezde, na daljši pa sonce. Morda torej ptiči nastopajo kot znanilci prihajajoče noči in hkrati jutranjega svita. Vsekakor je pred nami domišljajska krajina, neki pravljичni gozd oziroma njegov skromni ostanek. Motivni svet na stenski sliki na Gosposki ulici ni novum v umetnikovem opusu. Gre za bolj ali manj običajno nakazano gričevnato krajino in suho rastlinje, ki sta v njegovem opusu stalnica – tako na štafelajnih delih, stenskih delih večjega formata kot tudi na ilustracijah, ptiče v krošnjah, ki jih v zelo podobni izvedbi poznamo iz starejšega dela *Žvrgolišče* (1963),¹⁴ sonce, ki ga je med drugim upodobil na vratih domačije v Dragotincih in na sliki *Želje* (1963),¹⁵ in za druge elemente, med njimi mušnice in manjše gozdne živali, ki jih poznamo predvsem iz ilustracij.¹⁶ Ne glede na to, da je mogoče na osnovi skromnih ostankov razbrati osnovno kompozicijo in nekatere elemente ter da lahko s precejšnjo gotovostjo (glede na umetnikov znan motivni nabor in primerljiva dela) sklepamo tudi na detajle, pa je dejstvo, da Vidičevega umetniškega dela ne bomo imeli priložnosti nikoli več videti in doživeti. Pravljичni gozd, v kakršnega so z majhnimi nožicami dobri dve desetletji vstopali otroci, si lahko pričaramo le še v mislih, vsak po svoje. Za vedno so ga izrezali s stene.

¹¹ Še zlasti primerljiva so naslednja stenska dela, ki jih je Vidic naredil v mariborskih prostorih: praskanka z veduto Maribora (1967) na Trgu svobode v nekdanji mestni hranilnici (danes je v stavbi trgovina Spar, izvrstno umetniško delo je povsem razvrednoteno, saj je zgolj še ozadje policam s povrtninami), praskanka z motivom Merkurja na Ekonomsko-poslovni fakulteti (1962) in praskanka *Mladost* na osnovni šoli Franca Rozmana Staneta (1962).

¹² Viden je le del neke gozdne živali; glede na način, kako jih je Vidic sicer upodabljal, gre najverjetneje za ježa.

¹³ Morda je z barvo neba, rdečkasto svetlobo, ki jo zaznavamo ob sončnem vzhodu in zahodu, umetnik celo apeliral na naročnika poslikave, podjetje Zarja.

¹⁴ Fotografski posnetek praskanke *Žvrgolišče*, ki je v zasebni lasti, hrani Umetnostna galerija Maribor. Delo je objavljeno v KOSTANJŠEK BRGLEŽ 2015 (op. 1), str. 36. Pozneje je motiv ptic, posedajočih po drevesnih krošnjah, ponovil v delih *Ptice v drevju* (1974) in *Protestni zbor* (1984). Nahajališči del nista znani, fotografska posnetka pa sta hranjena v umetnikovem arhivu.

¹⁵ Fotografski posnetek slike na steklo *Želje*, ki je v zasebni lasti, hrani Umetnostna galerija Maribor.

¹⁶ Med drugim najdemo podobne motive na ilustracijah: Mile Klopčič, *Medvedova svatba*, Ljubljana 1950; Sonja Sever, *Kamenček sreče. Zgodbe o živalih*, Celje 1952.

Ostanki stenske slike Janeza Vidica na krajši steni, Gosposka ulica 23, Maribor (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Poskus rekonstrukcije na osnovi ohranjenih fragmentov, sočasnih in motivno sorodnih del (Simona Kostanjšek Brglez, 2019)

V zadnjih tednih, ko je bil »primer Vidic« tudi medijsko izpostavljen,¹⁷ je bilo z različnih koncev večkrat slišati vprašanje »kdo je kriv?«, med glavnimi »krivci« za uničenje umetniškega dela pa sta bila navedena Umetnostna galerija Maribor (UGM) in ZVKDS. Prva inštitucija vodi evidenco oziroma fototeko likovnih del umetnikov tega prostora, druga je pristojna za spomenike nepremične kulturne dediščine; tega statusa pa objekt z Vidičevo sliko nima. Dejstvo je, da to delo do leta 2015 ni bilo evidentirano, torej nista bili ne prva ne druga inštitucija seznanjeni z njegovim obstojem. In če bi bili? Če bi bilo delo v UGM evidentirano, in če bi bil (zaradi njega) objekt s strani ZVKDS z odlokom ustrezno zaščiten – bi bilo v tem primeru drugače? Bi lahko katera od omenjenih inštitucij dejansko preprečila njegovo uničenje? In naprej. Ali ima katera od inštitucij zaposlenega »inšpektorja«, nekoga z »velepooblastilom«, neomejenim nalogom za pregled in nadzor – tudi zasebnih objektov, ki lahko leto za letom, dan za dnem in uro za uro spremlja aktualna dogajanja v objektih?¹⁸ Nima. Nobena od inštitucij, na katere se kaže s prstom,

¹⁷ Melita FORSTNERIČ HAJNŠEK, Restavratorji ob pomoči lastnice objekta razkrivajo sramotno razvrednoteno stensko sliko, *Večer*, 75/35, 13. 2. 2019, <https://www.vecer.com/resevanje-janeza-vidica-6660849> (3. 3. 2019); Melita FORSTNERIČ HAJNŠEK, Epilog reševanja stenske slike Janeza Vidica. Žal je bilo razkritje šokantno..., *Večer*, 75/43, 22. 2. 2019, <https://www.vecer.com/epilog-resevanja-janeza-vidica-6665199> (3. 3. 2019); Pri prenovi mariborskega lokala odkrili zazidano slikarstvo Janeza Vidica, <https://www.rtvlo.si/kultura/dediscina/pri-prenovi-mariborskega-lokala-odkrili-zazidano-stensko-slikarstvo-janeza-vidica/481077> (13. 3. 2019); V Mariboru odkrili zazidano slikarstvo Janeza Vidica, <https://www.dnevnik.si/1042874523> (13. 3. 2019).

¹⁸ Dostop do nekaterih objektov je zelo težaven. Kot primer lahko izpostavim stavbo nekdanje mariborske mestne hranilnice na Trgu svobode, ki je bila leta 2015, ko sem dokumentirala Vidičeva dela, v lasti mariborskega zasebnika. Od moje prošnje za ogled prostorov do njene odobritve je preteklo več kot štirinajst dni. V tem času se lahko z umetninami zgodi že marsikaj.